

Волинський обласний науково-методичний центр культури

ТРАДИЦІЇ У СПАДОК ДЛЯ НАЙМЕНШИХ

**ВЕСНА КРАСНА,
ЩО ТИ НАМ ПРИНЕСЛА?**

Книга I

Луцьк – 2025

Традиції у спадок для найменших. Весна красна, що ти нам принесла? Книга І : посібник / автор-упорядник Н. М. Шамріцька. Луцьк : Волинський обласний науково-методичний центр культури, 2025. 28 с.

Інноваційний посібник, серія казкових історій – для ознайомлення з елементами української, зокрема, волинської нематеріальної культурної спадщини (традиції, звичаї, ремесла, ігри, пісні, прикмети тощо); для вивчення, використання та інсценізації під час дитячих мистецьких заходів.

Події, які зараз відбуваються в нашій країні, докорінно змінили життя українців. Війна, політичні та економічні зміни – все це змусило нас переосмислити життєві цінності і пріоритети, акцентувати свою увагу на духовних цінностях, українській ідентичності.

Заглибившись у дослідження національного коріння, ми прийшли до висновку, що зберігаючи свою ідентичність – зможемо вижити та існувати як нація. Величезна звичаєва і традиційна спадщина нашого народу, що включає пісні, приказки, народні ремесла, приготування страв, побутовий устрій та багато іншого вимагає вивчення та збереження. Найболючішим є те, що молоде покоління все менше і менше знає про рідні національні традиції. Щоб припинити «збідніння» і «вицвітання» національного духу, слід прищеплювати ще з дитячого віку любов до України та її культурної спадщини. Саме з такою метою, творча група працівників Волинського обласного науково-методичного центру культури розробила інноваційний зразок посібника для роботи дитячих театральних гуртків, студій – «Традиції у спадок для найменших».

Серія друкованого та електронного видання «Традиції у спадок для найменших» передбачає кілька випусків. Кожен окремий випуск міститиме добірку елементів НКС, які побутують на теренах Волинської області і з якими читача знайомитиме головна героїня Мишка Минівна – через свої пригоди, святкові та буденні клопоти. Виховуючи наших дітей на українських звичаях і традиціях, плекаючи, через пісню, казку, прислів'я, українську мову – отримаємо патріотично налаштоване і національно-свідоме покоління, яке буде берегти спадщину та свою державу.

Використання керівниками дитячих гуртків, які діють при Центрах культурних послуг, Будинках культури, клубах, бібліотеках, мистецьких школах територіальних громад даного інноваційного посібника, забезпечить ознайомлення наших дітей, а разом з ними і дорослого населення із регіональними традиціями та звичаями, що надалі сприятиме збереженню самобутності та нематеріальної культурної спадщини. Шляхом впливу, через казкові пригоди, на дитяче сприйняття світогляду, отримаємо зародження патріотизму та гордості за приналежність до української

нації, утвердження в підростаючого покоління української ідентичності та формування спільних цінностей українського суспільства.

«Весна красна, що ти нам принесла» - перший випуск із серії видання «Традиції у спадок для найменших». Він містить три казкові історії, які висвітлюють певні традиції та обряди, що побутують у нашому регіоні.

«Не я б'ю – верба б'є» – історія, що розповість про звичаї Вербної неділі, про лікувальні властивості свяченої верби і трав, які у нас ростуть; познайомить зі зразком традиційного святкового одягу волинян.

«Великодні турботи Мишки Минівни та її доні Мишуньки» висвітлюють тему традицій випікання паски та писанкарства, що притаманні волинському краю.

«Спи дитя в колисоньці» – частина, присвячена важливій присутності у житті дитини колискової пісні (автентичної чи авторської), різного виду потішок, примовлянок, віршів тощо і зініційована результатами щорічного обласного мистецького свята «Мамина колискова». Саме це свято, яке збирає широке коло однодумців, надихає нас розумінням, що українця – треба виховувати з малих літ.

Кожна із частин має рубрику «Із щоденника Мишки Минівни», що вмістила в собі такі зразки нематеріальної культурної спадщини, як прикмети повір'я, приказки, загадки, пісні, вірші тощо. Крім того, «Щоденник» дає адресні посилання на розміщені на каналі Youtube відеоматеріали з елементами НКС, які побутують в населених пунктах Волинської області. Ці реальні зразки традиційного побуту та окремі відомості із досліджень етнологів про обрядовість і звичаї Волині взяті за основу казкових історій, що увійшли до методичного посібника «Традиції для найменших».

Сподіваємося на широке використання викладеного матеріалу в закладах культури територіальних громад для інсценізації дитячих заходів і для просвітницької роботи. Віримо, що разом із нашими дітьми вивчимо, відтворимо і збережемо багату культурну спадщину рідного краю.

Любов Рожнова – т.в.о. директора Обласного науково-методичного центру культури

Не я б'ю – верба б'є!

Мишка Минівна зимувала вже другу зиму в хатинці, яку облаштувала собі біля ставочка. Поруч було неозоре поле, а біля нього ґрунтова дорога, до другого боку якої тулилися сільські вулички. Все тут тішило її серце, адже мальовничі простори Волинського краю у всі пори року, просто, неймовірні.

Мишка трудилася літо і осінь, заготовляючи на зиму лікувальні трави та їжу. Тож, коли подули морозні вітри, вона затулила вхідні двері своєї хатки важким домотканним рядном і налаштувалася «зимувати». Правда, навіть у люту й сніжну зиму, вона вибігала надвір – погляне навкруги, забіжить на хвилю до подруг у село і знову в теплу хату повертається. Треба сказати, що Минівна багато цікавого дізнавалася від своїх сільських товаришок: і про людські побутові справи; і про їхні великі та важливі свята; і про традиції та обряди, яких дотримуються люди (а це впливає не тільки на життя домашніх тварин, а й на навколишню природу та її мешканців).

Вона й собі стала дотримуватись певних традицій, чим неймовірно дорожила і пишалася.

Особливо Мишці подобалося лікувати травами. Її бабуся колись вчила, що трави цілющі треба збирати до схід сонця, поки роса не впала – чого вона твердо дотримувалася. Хазяйновита і запопадлива Мишка Минівна мала і ромашку – напій тонізуючий варити, і блавати – від високої температури та очі промивати, і материнку – від кашлю, і подорожник – гоїти рани, опіки та нариви, зберігала і гілочки свяченої верби – для настоїв та відварів. До того ж, всі сусіди знали, який смачний у неї чай із ягід калини та чорниці.

Одного разу, попиваючи із донечкою Мишунькою (яка вже виросла й на яку заглядалися миші-парубки) запашний ягідний чай, Минівна почула дивний

галас, що долі-
тав із двору. Вона
миттю зіскочила
з лавки, взулася
в м'які пухнасті
капці, які їй пода-
рувала поштар-
ка білочка Вірка
і вибігла з хати.
Навколо лемен-
тувало птаство,
дрібні жучки і
черв'ячки пови-
лазили зі своїх
схованок, а снігу
наче й не було –
перетворився на

струмочки і біжить вздовж дороги та поля. Невимовна радість охопила миш-
чине серце. Вона зрозуміла, що зимі кінець і до них прийшла весна.

За клопотами й турботами, непомітно збіг перший і почався другий місяць
весни. Обидві мишки старанно готувалися до польових робіт, прибирали
подвір'я та тішилися днями, які ставали все довшими і довшими. Мишунька,
зробивши доручену мамою роботу, бігла до свого товариства співати веснян-
ки, а Мишка проводила вільний час за приємними бесідами із сусідами. Ча-
сом до неї на чай із торішніх ягід і трав забігала білка Вірка, а інколи залітала
із «свіжими» новинами Сорока.

Одного разу, під вечір, до Мишки Минівни завітав Кріт Сліпецький. Вмос-
тившись на низенькому стільчику, він став розповідати, яка причина привела
його до мишчиної господи.

Як тільки зменшились морози, великий майстер будівництва підземних магістралей приступив до справи. Він вперто прокладав горизонтальні ходи ближче до поверхні землі і глибші тунелі, а надлишок землі викидав на поверхню через тимчасові вертикальні відводи, утворюючи характерні купки – кротовини. Ось так, наполегливо працюючи, Кротик натрудив і подекуди поранив лапки. «А Ви, Минівно, – каже гість, – знатна між місцевою дрібнотою травниця. Полікуйте, коли ласка, мої лапки, бо ж я працювати не зможу».

Мишка Минівна завжди допомагала всім, хто до неї звертався. Тож, витягнувши з-за припічка клуночок із гілочками торішньої свяченої верби, вона заходилася робити відвар. Коли відвар настоявся, Мишка наказала Кротові мочити в ньому свої лапки – такі ванночки, за людськими віруваннями, знімають біль у ногах. Потім, польова знахарка потовкла вербове листя і приклала його до ран ще й зав'язала пареним листочком подорожника – це мало пришвидшити їх загоювання. На такі процедури Кріт Сліпецький приходив двічі на день і в швидкому часі його лапки були «як нові».

Крім щоденних клопотів, весна принесла з собою величне свято – Великдень. Від проживаючих в людських сільських оселях подруг, Мишка Минівна знала і коли настає це свято, і які важливі традиції із ним пов'язані – знала і з великим задоволенням дотримувалася. Цього року Великдень не був «пізнім», але і «раннім» теж не був (мишка про себе називала його «припізнілим»). За тиждень до Паски (так ще називають Великдень) люди святкують «Вербну неділю». Тиждень перед цим святом називається «вербний». Люди кажуть, що

протягом нього не можна сіяти городини, бо буде ликовата, як верба; не можна в ці дні садити буряків, бо будуть гіркі. Що ж, раз люди цього не роблять, то й Мишка не робитиме (хіба ж вона собі ворог?).

Ввечері, напередодні Вербної неділі, Минівна витягла зі скрині святковий одяг і розклала на лаві, щоб вранці не завдавати собі клопоту. Вона довго не могла заснути – все вертілася у ліжку, смакуючи уявні картини святкових днів, які настають із приходом весни.

І ось, Вербна неділя «зайшла» в хату. Мишка, аж танцювала біля дзеркала, повертаючись на всі боки і припасовуючи на собі святковий одяг: вишиту чорними і червоними нитками сорочку із коміром «стійкою» та широкими рукавами (що закінчувалися «чохликами») заправила у тканий поздовжніми яскравими смугами літник; поверх літника пов'язала запаску із лляного вибіленого полотна, узор вишивки якої повторював узор сорочки; спідницю і запаску закріпила червоною крайкою, а поверх сорочки одягнула горсетку, оздоблену тасьмою; як і годиться, пов'язала на голову хустку з червоною каймою-бережком по краях та взулася у гарненькі коричневі «сап'янці»; зважаючи на те, що на дворі було прохолодно, поверх всього одягу довелося насадити

свитку і тоді припасувати найголовніше – зроблене із ягід горобини намисто.

Вкотре глянувши в дзеркало, Мишка Минівна залишилася задоволена побаченням і чимдуж побігла на крайній кут поля, де стояла сільська церква – там, тихенько причаївшись під розлогим калиновим кущем, чекала поки люди освя-

тять гілля верби. Вона любила спостерігати за людьми (особливо, під час таких великих подій). Їй було цікаво все: і як вони одягнуті, і які бесіди ведуть, і як себе поводять. Тож, маленьке звірятко із завмиранням серця чекало головного моменту у святкуванні Вербної неділі – символічного биття свяченою вербою.

Люди веселим натовпом повиходили із храму і, вирушаючи до своїх осель, зі сміхом та приказками «били» одне одного вербовими прутиками. Вони кожному бажали «бути величним, як верба; здоровим, як вода; багатим, як земля». Молодим людям бажали «хай верба прийметься, а пара знайдеться». Найголовніше ж – при всіх приказках нагадувалося, що незабаром Великдень! На все це Мишка Минівна із цікавістю дивилася, та й собі дещо запам'ятовувала. Вона з нетерпінням чекала, коли церковне подвір'я спорожніє і можна буде назбирати свячених гілочок, що повипадали людям із вербових букетів та пучків.

Любов до прикмет, приказок, приповідок їй дісталася від бабусі Рудої Миші. Ось і зараз, несучи цілу в'язку лози, вправна господиня вже смакувала, як прийде додому та «битиме» вербою донечку Мишуньку, говорячи необхідні обрядові слова. Поки бігла додому, з'їла кілька вербових котиків, щоб горло не боліло («І хай вербові котики допоможуть сільських котів не боятися», – подумки додала Мишка).

Прийшовши додому, Минівна ще трішки постояла на подвір'ї і полюбувалася ставочком, що хлюпотів водою, а потім зайшла в хату і стала легенько «бити» вербовими прутиками свою донечку і примовляти: «Не я б'ю – верба б'є! За тиждень – Великдень! Уже недалечко червоне яєчко! Будь велична, як

верба; здорова, як вода; багата, як земля!». Мишунька попискувала від задоволення і щасливо сміялася. Вона знала, що на них чекає величне свято Великдень, а перед ним – цікаві звичаї «білого» тижня та писанкарства...

ІЗ ЩОДЕННИКА МИШКИ МИНІВНИ:

Тлумачення автентичних слів

- Рядно – покривало;
- Запопадлива – ретельна, дбайлива, працьовита;
- Блавати – квіти волошки;
- Лементувати – галасувати;
- Травниця – та, яка лікує травами;
- Городина – овочі;
- Чохлик – манжет рукава;
- Літник – домоткана святкова смугаста спідниця;
- Запаска – фартух;
- Крайка – пояс, переважно червоного кольору;
- Горсетка – безрукавка (камізелька);
- Сап'янці – жіночі чоботи із сап'яну.

Народні прикмети на Вербну Неділю

- Якщо у цей день нема заморозків – чекайте щедрий врожай фруктів.
- Мороз на Вербну неділю – до гарного врожаю ярових хлібів.
- Сонце і відсутність вітру у Вербну неділю віщують тепле літо.
- Якщо у цей день сильний вітер, то весь літній сезон погода буде змінною.
- Якщо на Вербну неділю йде дощ, то весь врожай буде хорошим.

Повір'я про чудодійні властивості верби

- Вербою б'ють, щоб здорові, веселі та багаті були; дітей – щоб добре росли й сильні були, щоб сприйняли життєву силу весни;
- Вербу після свячення кладуть за образи, щоб охороняла хату від лихих сил;
- Вербу, коли принесуть з церкви, садять на городі на щастя мОлоді: коли верба прийметься – дівчина вийде заміж, а хлопець одружиться;
- Вербою на Юрія вперше виганяють худобу на пасовисько, злегка торкаючись нею худоби: щоб була здорова і плідна, щоб добре годувалася;
- З освяченою вербою, після повернення з церкви, господарі обходили пасіку, щоб бджоли роїлись; обходили обори, стайні та кошари, щоб худібка була здорова і плідна, щоб корови давали багато молока;
- Ковтали котики ще по дорозі з церкви, щоб не було лихоманки, щоб горло не боліло;
- Обсаджували криниці вербами, щоб забезпечити воду від лихих сил, щоб вода була «пригожа та здорова»
- Сухою торішньою свяченою вербою розпалювали піч перед випіканням великодніх пасок.

Привітання до свята Вербної неділі

Гілочки вербові принесу до хати,
Щоб були здорові дітки, мама й тато.
Хай в домі панує радість і достаток,
Хай верба пророчить в щасті виростати.
Вербові листочки хай поріг встеляють,
Хай сини і дочки горя не зазнають.
Хай в вербове гілля вплететься калина,
Щоб в любові й в мирі жила Україна!

Наталія Шамріцька

Великодні турботи Мишки Минівни та її доні Мишуньки

Відсвяткувавши Вербну неділю, Мишка Минівна взялася до роботи, яку приніс із собою «білий» або «чистий» тиждень – так називають тиждень перед Великоднем (Паскою). В народі кажуть, що Великдень – свято над святами. Тож, перед ним всюди наводився лад: білили, чистили, прали, прибирали... Крім того, треба і пасочки спекти, і крашанок та писанок наробити – турбот вистачало. Тож, Мишка сама вставала вдосвіта і дочку Мишуньку рано будила.

Найважливішим днем «білого» тижня вважають четвер – Чистий, Світлий, Великий, Страстний. Цей день, є днем весняного очищення. Ще до сходу сонця господарі прибирали в хатах, в коморах, на подвір'ї, в стайнях – все повинно бути чистим і мати святковий вигляд. Господині (також вдосвіта) кидають в піч 12 сухих полін – «щоб паска не запалася». В деяких селах Волині сухі поліна закидають на горище щочетверга протягом всього великого посту, а потім тими дровами розпалюють піч для випікання пасок. Але це вже, як казала бабуся Руда Миш: «Що сторона – то новина».

Від сільських подруг Мишка Минівна почула про одне цікаве повір'я. Кажуть, що в Чистий четвер, до схід сонця в Орон носить з гнізда своїх дітей купати у річці чи в ставку. Хто скупається раніше воронячих дітей, той буде здоровий протягом цілого року. А ще, у Чистий четвер добре волосся підстригати – буде рости здоровим і не випадатиме.

Дізнавшись про такий цікавий звичай, Минівна ще звечора середі наносила в хату води. Не пославши їй кількох годин, прудко вистрибнула з-під ковдри й розпалила вогонь у плиті – аби нагрілася вода. Коли водичка стала придатною для купелі, налила її в ночви та розбудила донечку Мишуньку. Вони обидві ретельно покупалися і тішилися, що сонечко ще не сходить – значить встигли перед воронячими дітьми «купіль прийняти».

Покупавшись та прибравши у хаті, мишки взялися до головної роботи Великого четверга – пекти паску та робити писанки. Щоб з усім справитися якнайкраще, вони розділили роботу між собою: Мишка Минівна клопоталася випіканням паски, а Мишунька сіла «писати» писанки.

Паска – обрядовий хліб Великодня. На Волині її печуть, в основному, в четвер. Приступаючи до замішування та випікання цього святкового хліба, слід вбратись в чистий одяг, помолитись, відігнати від себе погані думки, зберігати мир в душі і тишу в хаті. В тісто «дають» борошно, молоко, дріжджі, цукор, яйця (бувало від сорока до ста штук), масло, соняшникову олію, тепер ще й родзинки та всякі цукати – раніше волиняни такого продукту у паску не додавали, бо його в нас не було. Колись паску замішували у тій діжі, що місили хліб, попередньо її помивши. Зараз у кожній господині є свій окремий посуд, в якому вона місить тісто для випічки: у когось це велика миска, у когось – велика каструля, а хтось і діжу має.

Отож, Минівна старанно замісила тісто, перекинула через діжку цьогорічну гілочку свяченої верби, зверху накрила білою вишитою хустиною (яку зберігала тільки для накривання пасхального тіста) й поставила посудину у тепле місце – хай тісто «рухається». Мишка завжди хвилювалася за те, щоб паска вдалася. Вона не присідала ні на хвилинку, турбуючись такою важливою справою. Ось і зараз, відставивши тісто – заходилася піч розпалювати. В печі вже було 12 сухих полін, але господиня доложила ще необхідну кількість дров і, за звичаєм, розпалила вогонь торішньою свяченою вербою. Закривши піч заслінкою, Минівна побігла готувати форми для випікання пасхальних хлібів.

Все у вправних руках Мишки крутилося, вертілося, переставлялося, а на душі панував піднесений настрій від усвідомлення величі справи. Минуло трохи часу і вже тісто «підросло». Тож, Минівна взялася «виробляти» пасочки. Вона добре пам'ятала мамину і бабусину науку: тіста у форму треба класти не більше третини її висоти – щоб не «повиходило» через верх, коли в печі пектиметься; до покладеного у форму тіста доложувати ще трохи (бо здалося, що замало у формі) не можна – бо паска «підкрається»; але якщо у форму поклали забагато тіста, то відщипнути від нього децицю можна – це не загрожує нічим.

«Вироблені» паски Мишка поставила рядочком на столі і стала їх прикрашати. Вона вирішила частину святкових хлібів прикрасити за колишніми місцевими звичаями, а іншу частину – по-сучасному. Традиційно, на Волині пасхальні хліби оздоблювали зробленими з тіста хрестами – символ терпіння, буквами «ХВ» – Христос воскрес, пташками-зозульками зі складеними крильцями – символ довголіття, косами і колосками – символ урожаю, простими листочками та іншими візерунками. Це робилося перед тим, як ставити паску у піч. Сьогодні паску прикрашають поливками різних кольорів (найчастіше білою) та різного кольору і форми їстівними посипаннями. Деякі господині використовують для прикраси виготовлені з кондитерської мастики фігурки, що підкреслюють тематику свята. Сучасні прикрашання святкової здобі робляться після того, як паску виймуть з печі.

«Посадивши» паску в піч, Мишка Минівна пішла подивитися, як Мишунька писанки «пише». Мишчині подруги детально розповіли про традиції писанкарства, яких дотримуються люди, використовуючи для цього яйця домашньої птиці – курячі. Подумавши, як зарадити справі, польова господинька задалегідь домовилася із дрібним птаством, яке водиться на волинських просторах, щоб ті дали їй яєць. На таке прохання відгукнулося безліч пташечок, але Минівна всім чемно подякувала і відібрала лише таку кількість, яка

була необхідна. Найбільше взяла яєць у дятла і горлиці, через їх білий колір – можна використати і для писанок, і для крашанок. Взяла трішки у соловейка, бо він несе яйця оливкового кольору, який дуже подобався донечці (вважай, готова крашанка). Не змогла відмовити й балакучій сороці, що принесла кілька своїх голубуватих та зеленуватих з бурими цяточками яєць («Будуть крапанки», - вирішила Мишка).

Крашанки роблять у суботу, а писанки починали «писати» після Вербної неділі, здебільшого у Чистий четвер. Писанкарство – робота жінок і дівчат (вік значення не має), чоловіки такою справою займалися дуже рідко. Через те, вважається, що писанки пишуть тільки жінки різного віку. Писанка – одна із стародавніх форм розпису яєць. Щоб написати писанку – потрібна сердечна віра у те, що робиш, гарні думки, чисті серце і душа. Приступаючи до такої важливої справи майстрині одягалися в чистий одяг, щиро молилися і творили мистецькі шедеври.

Прочинивши тихенько двері у кімнату де сиділа донечка, Мишка Минівна, із материнською гордістю, залюбувалася побаченим. Вбрана в чисту лляну сорочку, з пов'язаною на голові білою хустиною, Мишунька схилилася над столом і виписувала на біленьких яйцях воскові узорі. На столі у чинному порядку були розташовані усі необхідні мате-

ріали та інструменти: бджолиний віск, воскова свічка, малерка (пищик), посудина із яйцями і кошичок у який складалися писанки із нанесеним візерунком.

Юна майстриня, перед початком розпису, обробляла яйце серветкою змоченою в оцті. Потім, наносила на нього орнамент розігрітим над свічкою пищиком із шматочком воску. Творення орнаменту починала з поділу поверхні яйця поперечною та поздовжньою смугами в центральній частині. Таким чином з'являвся хрест, потім восьмигранник – основа, з якої вибудовувався орнамент, поступово ускладнюючись додатковими елементами. Мишунька малювала узорі нескладні – такі, що найбільш поширені у цій місцевості: грабельки, які символізують вчасне готування сіна та бездощове літо; сосонки – орнамент, який властивий поліському регіонові; драбинки, крапочки, що означають перехід від земного до небесного життя та засіяне поле.

Завершивши малювати візерунки, Мишунька взялася за фарбування. На Волині писанки фарбують не багатоколірно (найчастіше, в одному чи двох, дуже рідко в трьох кольорах). Для того, щоб пофарбувати яйце, на якому нанесений воском малюнок, його занурюють у найсвітлішу фарбу (наприклад, жовту). Далі покривають воском весь орнамент, який має залишитися в жовтому кольорі та занурюють яйце в темніший колір (наприклад, зелений). Коли яйце пофарбоване в зелений колір, наноситься віск на орнамент, який має бути зеленим та фарбується у ще темніший колір. Щоб побачити кольоровий орнамент, пофарбоване яйце нагрівають свічкою та витирають серветкою віск.

Особливою гордістю обох мишок було використання природних барвників для фарбування писанок і крашанок. Вони заздалегідь підготували кольорові розчини: жовтий – з яблуневої кори; червонуватий і коричневий – з цибулиння; синій і фіолетовий – з відварених пролісків і чорниць; зелений – із озимини, свіжої кропиви та петрушки; чорний – із кори вільхи.

Мишунька пов'язала ситцевий фартух і стала займатися фарбуванням писанок, що вона завжди робила у Чистий четвер, а в суботу перед Великоднем будуть фарбуватися крашанки. Такий розподіл був зручним і для роботи, і для кращого зберігання продукції. Протягом багатьох століть великодня писанка

виконує роль атрибутів магічних дійств та обрядів у родині. Нею обмінюються під час свята: дарують друзям, родичам, близьким людям на знак побажання добробуту, удачі, радості й любові. Писанку не розбивали, а зберігали у відведеному для цього місці. Яйце-крашанка – вживалася у їжу і використовувалася для великодніх ігор (в «навбитки», в «котка», в «кидка» – виграні в іграх крашанки теж були продуктом для харчування). Отож, мамина помічниця із задоволенням працювала і насолоджувалася таким важливим і творчим моментом.

Мишка Минівна з донечкою завзято трудилися, але і день на місці не стояв – за роботою не зогляділися, як і звечоріло. Господиньки сиділи на лаві втомлені, але задоволені – на застеленому чистеньким обрусом столі величаво стояли осяйні пасочки, а поруч виглядали з кошичка візерунчасті яйця. Здалося, що дух великодніх днів уже витав в оселі.

Ще трохи помилувавшись результатом своєї праці, Мишка накрила рушником святковий хліб і барвисті писанки, заплела на ніч Мишуньці косу і вони обидві пішли відпочивати. День закінчився. Будуть ще два дні, сповнені передсвятковими клопотами, а за ними прийде Великдень і мишки почувють, як люди з радістю промовляють: «Христос воскрес! Воістину воскрес!»

ІЗ ЩОДЕННИКА МИШКИ МИНІВНИ

Тлумачення незнайомих слів та виразів

- Вдосвіта – до сходу сонця;
- Прудко – швидко;
- Ночви – дерев'яне корито різної величини, із заокругленими кутами;
- Діжа – низька, широка дерев'яна посудина для приготування тіста на хліб;
- «Рухається» тісто – піднімається, росте, підходить, сходить, збільшується в об'ємі (через дріжджове бродіння);
- «Виробляти» паску – формувати (із певної кількості тіста) майбутню паску і класти у форму для випікання ;
- Дещиця – незначна кількість чого-небудь;
- Писанка – розписане бджолиним воском і фарбами сире яйце;
- Крашанка – круто зварене яйце, забарвлене в один колір без візерунків;
- Малерка, пищик, писачок – інструмент для розпису яєць;
- «День на місці не стоїть» - день закінчується.

Великодні звичаї

- У ніч під Великдень запалюють вогнище (десь на пагорбі за селом або на майдані поруч церкви – щоб було видно на все село).
- На селі будували велику гойдалку, що була центром розваг під час великодніх свят. Гойдатись на гойдалці сходилась молодь і дорослі селяни. Веселощі тривали від ранку до пізнього вечора.
- На другий день Великодня дорослі і малі збиралися ватагами і грали ігри з крашанками. Традиція грати такі ігри збереглася і до сьогоднішніх днів.
- Якщо погідний день – дівчата і малі діти грають в гаїлки (гаївки): «кривого танцю», «коструба».

- На третій день Великодня збиралися на музики – «відпроваджувати свята».
- Народні повір'я й прикмети на Великдень
- Кажуть, що на Великдень сонце, під час сходу «грає» - його проміння мерехтить, ніби переливається всіма кольорами.
- Тепла погода на Великдень обіцяє сонячне літо, хмарна – прохолодне.
- Якщо на Великдень накрапає дощик, то буде гарний врожай.

Загадки про пташок

Цілий день працюю в гаї,
Діловито дзьобом б'ю.
Я не цвяхи забиваю –
Я комахок дістаю.

(Дятел)

Символізує гарну вроду
І дівчину, що горнеться.
В піснях оспівана народних
Звичайна пташка

(Горлиця)

В мене є великий хист –
Я співаю, як артист.

(Соловейко)

Скрекотуха білобока.
Звуть її усі

(Сорока)

Традиції виконання волинської писанки можна побачити за посиланнями
<https://www.youtube.com/watch?v=mAb5iYdLgu0>
<https://www.youtube.com/watch?v=4Cx8SjHS3u8>

Спи, дитя, в колисоньці

Мишка Минівна сиділа на лавці під хатою і милувалася тихою передвечірньою порою. «Мабуть буде дощ», - вкотре за день подумала Мишка. Квіти, які пишно цвіли під кінець весни, пахли п'янкими ароматами. Їх запах в повітрі, здавалося, був аж густим. Колись, бабуся Руда Миш говорила, що квіти найсильніше пахнуть перед дощем. Тож, Минівна тішилася погідною порою, але їй на дощ надіялася - він потрібний, щоб посіви на полях не засохли.

Від роздумів про врожай господариню двору відволікло тихеньке шурхотіння, у якому вона впізнала ходу своєї донечки. Час злетів, як одна мить... Минівна їй не зоглянулася, коли її Мишунька стала дорослою і вже їй заміж вийшла. Це, одночасно, і засмучувало материнське серце, і радістю наповнювало. Сумно - бо доня «пішла на своє господарство», а радісно - бо скоро Мишка Минівна стане бабусею!

Зустрівши Мишуньку біля воріт, Минівна запросила її до хати. Обидві мишки любили у вечірній час попити запашного чаю і розважити себе розмовами. Тож і зараз, зручно вмовившись за столом біля вікна, вели приємні бесіди. Про що б не починали розмовляти, а все зводилося до одного - до швидкого народження малих пискояток. Врешті-решт, допивши чай, майбутні мама і бабуся пішли колиску із комори діставати.

Коліску у волинських домівках тримали доти, доки в хаті жили люди. Отож, навчившись цьому від сільських подруг-мишей, Минівна і собі берегла колісочку в якій Мишунька колисалася. За звичаєм, коліску (або, як ще казали - люльку, люлю) виготовляли із кле-на чи ясена - щоб діти були співучими.

Впоравшись із люлею, Мишунька пішла додому, а Мишка Минівна сіла поруч колисочки, тай поринула спогадами у минуле. Пригадалися їй всі пісні колискові (і народні, і ті, що від знайомих переписала), потішки-гопанки та віршики (ті, що сама промовляла і ті, яких доню навчала) – усе пам'ять повернула. Правда, Мишка була мудрою – все це вона ще й у свій щоденник записала. «Що ж, - подумала Минівна, - те, що рука написала, сокира не вирубає. Піду, знайду щоденник і передам Мишуньці. Хай вчиться діток колисати, а згодом і їм у спадок написане передасть».

Запам'ятаймо давнє слово: ПИСКОЯТКО - мала дитина

ІЗ ЩОДЕННИКА МИШКИ МИНІВНИ

КОЛИСКОВІ ПІСНІ

ЛЮЛІ, ЛЮЛІ, ЛЮЛІ-СА
колискова з голосу волинянки
Антоніни Голентюк

Люлі, люлі, люлі-са
Вербовії колеса,
А соснова вісь, вісь,
А дід бабу віз, віз
Завіз її до міста,
Купив бабі намиста.
Завіз бабу в Локачі,
Купив бабі клачі.
Завіз бабу до Війниці,
Купив бабі дві спідниці.
Завіз бабу до Олики,
Купив бабі черевики.

Люлі, люлі, люлі-са
Вербовії колеса...

ХОДИТЬ СОН БІЛЯ ВІКОН
українська народна колискова

Ходить сон біля вікон,
А дрімота біля плота.
Питається сон дрімоти:
- Де ми будем ночувати?
- Де хатинка теплесенька,
Де дитинка малесенька –
Там ми будем ночувати
І дитинку колисати.
А-а-а-а-а-а, а-а-а-а-а-а...

ВЕЧІРНЯ ПІСНЯ

романс-колискова

(слова Володимира Самійленка,
музика Кирила Стеценка)

1. Тихесенький вечір на землю спадає
І сонце сідає в темнесенький гай.
Ой, сонечко ясне, невже ти втомилосьь,
Чи ти розгнівилось? Іще не лягай!
2. Світи ще годину, бо рано ще спати.
Милуй нас, як мати, теплом обгортай!
Ой, сонечко ясне, невже ти втомилосьь,
Чи ти розгнівилось? Іще не лягай!
3. Без тебе так страшно і темно на дворі,
Хоч місяць і зорі освітять наш край.
Ой, сонечко ясне, невже ти втомилосьь,
Чи ти розгнівилось? Іще не лягай!
4. Не слухає сонце – за гору сідає
І нам посилає на всю ніч: прощай!
Ой, сонечко ясне, невже ти втомилосьь,
Чи ти розгнівилось? Іще не лягай!

РУЧЕНЬКИ, НІЖЕНЬКИ, ЛАГІДНІ ОЧІ

колискова

(слова Миколи Сома, музика Оскара Сандлера)

1. Заходить до хати зоря-зоряниця
І гомін стихає кругом.
І місяць злітає, неначе, жар-птиця
Над сонним і тихим вікном.
ПРИСПІВ:
Рученьки, ніженьки, лагідні очі,
Спокійної ночі, скінчилася гра.
Рученьки, ніженьки, лагідні очі,
Спокійної ночі, спати пора!
2. Хай сниться вам, діти, дідусева казка,
В якої щасливий кінець.
Хай батькова сила і мамина ласка
Ідуть до маленьких сердець.

ПРИСПІВ:

Рученьки, ніженьки, лагідні очі,
Спокійної ночі, скінчилася гра.
Рученьки, ніженьки, лагідні очі,
Спокійної ночі, спати пора!

КОЛИСКОВІ КОРОТКИ українські народні, в яких згадується праця

Люлі-люлі, дитино,
Поїдемо по сіно
На возику із гарбою,
Візьмем тебе із собою.
Ти нам будеш коні пасти,
А ми будем сіно класти.
А-а-а-а-а-а-а-а-а-а...

Ой, люлю-люлю,
Пішла баба по цибулю,
А дід по петрушку –
Закришити дітям юшку.
А-а-а-а-а-а-а-а-а-а...

Баю, баю, баю,
Дровець нарубаю,
У печі натоплю,
Навару картоплі.
Буде тепло в хаті,
Дитя буде спати.
А-а-а-а-а-а-а-а-а-а...

ПОТІШКИ ТА ПРИМОВЛЯНКИ-ГОПАНКИ

(починається з мізинчика)
Ось цей пальчик в ліс пішов,
Ось цей пальчик гриб знайшов,
Ось цей пальчик перебрав,
А цей пальчик зготував,
А цей пальчик усе з'їв
І від того розтовстів!

(починається із великого пальця)
Ось цей – пальчик наш дідусь,
А цей – наша баба,
А цей пальчик – наш татусь,
А цей – наша мама,
А цей пальчик – я маленький (ка)!
(ім'я дитинки)

(беруть у долоні дитячу голівку і, легенько її перекидаючи з руки на руку, промовляють)
Печу-печу хлібчик
Діткам на обідчик.
Більшому – більше,
Меншому – менше.
Шубусть у піч!
Шубусть у піч!

(легенько постукують пальцем знизу стопи дитини)
Кую-кую чобіток,

Подай, бабо, молоток.
Не подасиш молотка –
Не підкую чобітка!

(сажать дитину собі на коліна і, легенько «підгопуючи», промовляють)
Тра-та-та, тра-та-та,
Сіла баба на kota,
Поїхала до вїйта.
Вїйта вдома нема –
Вїйт поїхав в ліс по дрова,
Не по дрова – по лозу.
Казав: «Зайця привезу».
А він зайця не привіз –
Поламався йому віз!

ВІРШІ ДЛЯ ДІТЕЙ

У НАШОГО ОМЕЛЕЧКА (з народного джерела)

У нашого Омелечка
невеличка сімесчка:
тільки він та вона,
та старий та стара,
та Іван, та Степан,
та Василь, та Панас,
та той хлопець, що в нас,
та дві дівки косаті,
та два парубки вусаті,
та дві Христі в намисті,
та дві ляльки в колисці.

ПТАШКА МАЛЕНЬКА (з народного джерела)

– Пташка маленька!
Де твоя ненька?
– На маківці сиділа,
Дрібен мачок дзюбала.
– Дзюб, дзюб, дзюбанець!
Ходи, пташко, у танець!

ВИЙДИ, СОНЕЧКО (з народного джерела)

Вийди, вийди, сонечко,
На дідове полечко,
На бабине зіллячко,
На наше подвір'ячко.
На весняні квітоньки,
На маленькі дітоньки,
Там вони граються,
Тебе дожидаються.

ПРИКМЕТИ

- Спати дитину клали голівкою до схід сонця.
- Під подушку клали чебрець, м'яту, безсмертник, материнку. Старі люди говорили, що ці трави (квіти) мають чудодійну силу – вони «з очей знімають», сон дитини оберігають.
- Не можна вивішувати на ніч білизну та одяг дитини на мотузці, щоб їх «не заговорили».
- В народі кажуть, що коли дитина сміється у сні, то в цей момент з нею ангели граються.

ВАМ БУДЕ ЦІКАВО

- Кажуть, що колискова – це душа, яка ходить навшиньки і почути її кроки можуть

тільки ті, хто вміє слухати.

- Кажуть, що Дрімота – це дух сновидінь. Її час – вечірній пора.

Вона бродить по-під плотом та вікнами, а коли добряче темніє – прослизає у хату й заколихує дітей, закриваючи їм очі й гарненько вкриваючи їх ковдрою.

- У турецькому серіалі «Величне століття» звучить українська народна колискова «Люлі, люлі, люлі, налетіли гулі...». Українською мовою цю колискову співає акторка Мер'єм Узерлі – виконавиця Роксолани (головної жіночої ролі у серіалі).

ЦЕ ПОТРІБНО ЗНАТИ

- Перше виконання колискової «Гойда, гойда-гой, ніченька іде» (слова Володимира Іванишина, музика Галини Менкуш) було від тріо «Золоті ключі» з Ніною Матвієнко.

Ця колискова знакова для українців ще й тим, що її називають «Колісковою для Героїв» - відео пам'яті найтрагічніших подій на Майдані з кадрами Революції Гідності було створено під колискову «Гойда, гойда-гой».

Використана література та інформаційні джерела:

1. Воропай, Олекса. Звичаї нашого народу : етнографічний нарис / О. Воропай. – Мюнхен : Українське видавництво, 1966. – 592 с.
2. Скуратівський, Василь. Берегиня : художні оповіді, новели / В. Скуратівський. – К.: Рад. письменник, 1987. – 278 с.
3. Скуратівський, Василь. Місяцелік : український народний календар / В. Скуратівський. – К.: Мистецтво, 1992. – 208 с.
4. Українські народні пісні: з голосу Антоніни Голенюк / упоряд. Т. Олещук. – Київ: Музична Україна, 1991. – 272 с.
5. Офіційний сайт Волинського науково-методичного центру культури, сторінка «НКС Волині». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nmck-volyn.com.ua/video.php>
6. Поетика волинського вбрання. Науково-художня реконструкція. - Гатальська Н., Івашків Г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://volart.com.ua/pdf/art/ivashkiv.pdf>
7. Вбрання на Волині у XIV – XVIII століттях і побутування окремих його компонентів у селян до середини XX ст. - Стельмашук Г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://nz.lviv.ua/2017-4-18/>
8. Давнє вбрання на Волині. - Стельмашук Г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://irbisnbuv.gov.ua/ulib/item/ukr0000020856>
9. «Битки», «волочебне» і «поливаний понеділок»: традиції та обряди волинян на Великдень. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.volynnews.com/news/all/bytky-velochebne-i-polyvanyu-ponedilok-tradytsiyi-ta-obriady-volynian-na-velykden/>
10. «На великий день сходить сонце»: етнографія з Луцька розповіла про великодні традиції на Волині. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://suspilne.media/lutsk/734353-na-velikij-den-shodit-sonce-etnografina-z-lucka-rozpovila-pro-velikodni-tradicii-na-volini/>
11. Усна інформація, отримана під час опитування жителів населених пунктів Волині.

ТРАДИЦІЇ У СПАДОК ДЛЯ НАЙМЕНШИХ

ВЕСНА КРАСНА, ЩО ТИ НАМ ПРИНЕСЛА?

КНИГА І

Відповідальна за випуск – *Любов Рожнова*
Упорядник, тексти – *Наталія Шамріцька*
Спеціаліст з НКС – *Наталія Грабарчук*
Художнє оформлення *Марти Муравець*
Верстка *Оксани Курач*

Традиції у спадок для найменших. Весна красна, що ти нам принесла? Книга І : посібник / автор-упорядник
Н. М. Шамріцька. Луцьк : Волинський обласний науково-методичний центр культури, 2025. 28 с.